ראדאמער-קעלצער לעבען

היינט 10 זייטען.

Radomer-Kielcer Leben

3 (243) VI-טער יאהרגאנג.

Radom ראדאם פרייטאג

18 Stycznia 1929 ז׳ שבט תרפ״ט.

פרייז 25 גראשען.

Redakcja i Admistracja

Radom, Szwarlikowska 20.

Oddział w Kielcach.

אנאנסען פרייזן

אין מילימעטער שורה: פאר׳ן טעקסט 20 גר

" " " אין " 40 "

" " " נאך " 12 "

די פרייזע און לעצטע זייט ענטהאלטען 8 שפאלטען

אין טעקסט 4.

צו דער פערלאבונג פון אונזער ל. זוהן
און ברודער א י ז א ק
מיט פרל. יאדזיא גרינשפאן
ווינשען מיר זייער גליק זאל לויכטען
ווי די זוהן אין תמוז.
עלטערן און ברודער דאמאניעוויטש.

Jadzia Grynszpanówna

Izaak Domaniewicz

Zaręczeni

12 stycznia 1929.

צו דער פערלאבונג פון אונזער ל. טאכטער
און שוועסטער י א ד ז י א
מיט ה׳ א י ז א ק ד א מ א נ י ע ו ו י ט ש
ווינשען מיר, או ליבע, גליק און צופרידענהייט
זאלען זיין זייערע בעגלייטערס.
מוטער, שוועסטער און ברודער ג ר י נ ש פ א ן.

ŁEKARZ-DENTYSTA

R. BANKIER-DEN

przy ul. J. Malczewskiego 9|11

przyjmuje codziennie od 10—2 i od 4—7

Z intencji zaręczyn kolegi

Szymona Grinberga z p. Leonią Midlarską

z Warszawy, życzę dużo szczęścia i wiecznego zadowolenia

Jerzy Blacher.

Biuro Próśb

p. f. „PODANIE"

Radom, ul. LUBELSKA 12.

pod kierownictwem wytrawnych sił fachowych.

Załatwia wszelkie podania do instytucji rządowych, komunalnych i sądów. Korespondencja handlowa, krajowa i zagraniczna.

PRZEPISYWANIE NA MASZYNIE.

Ceny b. przystępne.

האלא ראדאם! האלא ג׳שאם!

די בעסטע, די בעקוועמסטע אויטאבוסען-רייזע קיין װארשא
איז נאר אויף די לוקסוס-אויטאבוסען:

„שטייער" און „מאריס"

וועלכע זענען געלאזען געווארען אין גאנג די היינטיגע וואכען.

דער רייזע-פלאן איז פאלגענדער:

פון װארשא 4 נ. מ. און 7 אװענד פון דלוגא 29 (האטעל פאלסקי) טעל. טעלעפאן 64—428,	פון ראדאם 7 פריה יעדען טאג „שטייער" פון רוג װארשאװער און לובעלסקא. „מאריס" יעדען טאג 9 פריה פון דער זעלבער ריכטונג

די אויטאבוסען געהען דורך די ליניע ביאלאבזשעג—גריצע.

בילעטען פריהער צו בעקומען אין ראדאם דלוגא 1 ביי ה׳ היינגארט (פראנס-געשעפט) און אין װארשא אין האטעל פאלסקי.

דורך די זעלבע אויטאבוסען ווערט ערלעדיגט אויפ׳ן רעיעלסטען אופן אלעריארט האנדעלס-אנגעלעגענהייטען ווי: סחורות, געלד-זענדונגען א. ז. וו. ווענען אלעם זיך ווענדען צו דער פירמע „גוראנציא" וואס געפינט זיך: ראדאם, דלוגא 1 ביי ה׳ היינגארט, פון 7 פריה ביז 10 אװ. די אויטאבוסען „שטייער" און „מאריס", וועלכע זענען געריפען געווארען אויפ׳ן נאמען „גלאט—מלינקעוויטש" רופען זיך היינט: פירמא „גוראנציא" און אלעס ווערט ערלעדיגט אונטער דער דערמאנטער פירמע.

פיינסטע פלאנצען-פוטער
כשר שרון, פרימא, אגוז,
אמאדאר-מנורה-כשר
היגיעניש - נארהאפטיג
בעשאנקען
מיט 6 גאלד-מעדאליען

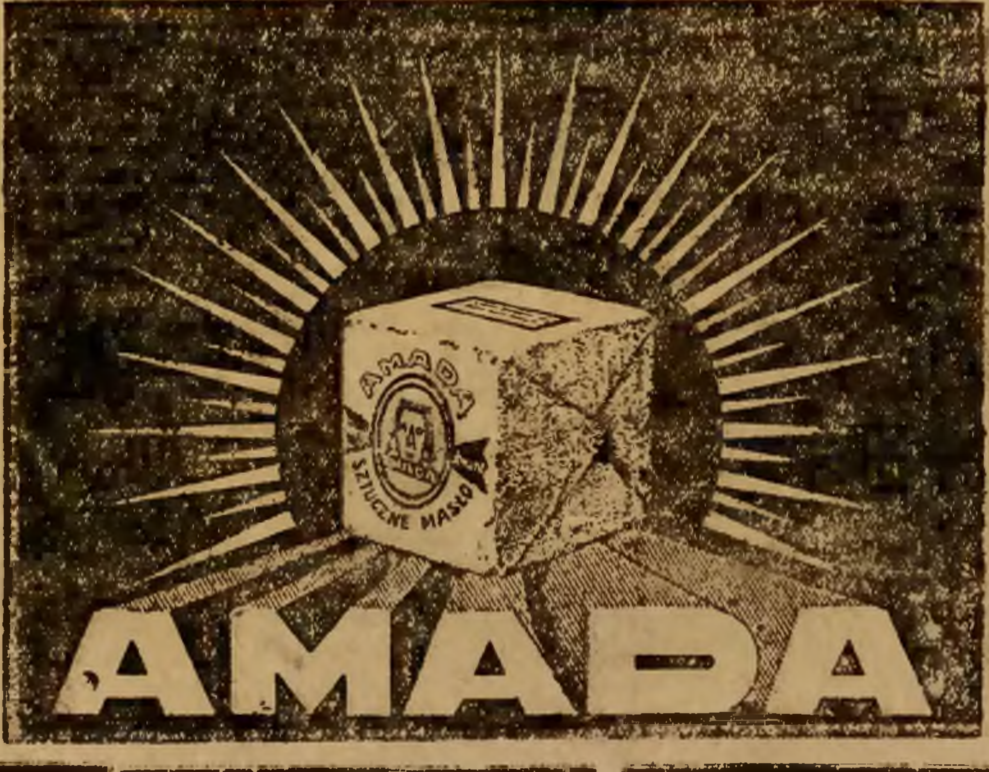

פלאנצען
פוטער
„אמאדא"
האט דעם
זעלבען טעם ווי
נאטירליכע פוטער

ווי אזוי מ'האט אונטערגעשטעלט א פיסעל די יודישע פאלק'ס־שולע אין ראדאם.

דער קאמפף ארום די 8000 זל. — די שונאים פון די יודישע פאלק'ס־שולע האבען אויסגעפיהרט — אויף א זיצונג פון די גמינע־פערוואלטונג איז דער פראיעקט פון א פאלק'ס־שולע דורכגעפאלען — ווי אזוי מ'האט זיך בצווארענט מיט א מעהרהייט — צי וועט דאס די ראדאמער יודישע עפענטליכקייט פערשווייגען.

א גאנצער קאמפף איז געפיהרט געווארען ארום די 8000 זל. וואס די ה"ה לעשטש און טייכמאן האבען געגעבען דער גמינע אלס קרקע־געלד פאר זייער פערשטארבענער מוטער און שוויגער.

דער קאמפף האט זיך נאך אנגעהויבען ווען דער מת איז געלעגען נישט בעערדיגט, און ווי מיר דערוויסען זיך יעצט, איז די קבורה פון מת נישט פארגעקומען נישט אזוי ווייט צוליב דעם, וואס די גמינע האט פערלאנגט מעהר געלד און די ה"ה לעשטש און טייכמאן האבען געוואלט געבען ווייניגער; ס'האט זיך מעהר געהאנדעלט וועגען דעם צוועק, פאר וועלכען דאס געלד זאל בעשטימט ווערען. דאס לעצטע איז געווען אין דער גרעסטער מאס דער שווער־פונקט פון די אונטערהאנדלונגען.

פרנס ה' לעשטש האט געשטעלט א קאטעגארישע פאדערונג, אז דאס געלד זאל געהן אלס פאנד אויף אויפצובויען א פאלק'ס־שולע. ער האט דערביי דעקלארירט זיין מיטארבייט און אויסגעדריקט זיין וואונש, אז ס'זאל צו דעם צוועק געשאפען ווערען א ספעציעלער קאמיטעט, אין וועלכען ער וויל אריין אלס איינער פון די רעאליזאטארען. ה' לעשטש האט ערקלערט, אז איהם געהט נישט אזוי ווייט אין דער גדויס פון דער סומע, וואס די גמינע פערלאנגט אלס קרקע־אבצאהל; אז נישט אין כמות געהט איהם, נאר אין איכות און איהם אינטערעסירט, אז פאר'ן דאזיגען געלד זאל געשאפען ווערען א וויכטיגער און נויטיגער בנין פאר'ן אלגעמיינעם נוצען פון דער יודישער בעפעלקערונג.

געפינען זיך אבער אין אונזער ראדאמער יודישע גמינע פערביסענע געגנער פון דער יודישער פאלק'ס־שולע, און זיי האבען בשום אופן נישט געקאנט איינשטימען אויפ'ן פארשלאג פון ה' לעשטש. דער פרעזעס פון דער פערוואלטונג ה' קעניגסבערג און דער וויצע־פרעזעס ה' מוליער האבען זיך איינגע'עקשנט, אז נישט און נישט, און רק געפאדערט, אז דאס געלד זאל ה' לעשטש אריינטראגען אין גמינע־קאסע, און נישט זאגען קיין דעה אויף וואס דאס געלד זאל געהן.

היות אבער ווי ה' לעשטש האט נישט מסכים געווען, האט דער פרעזעס און זיין וויצע געזעהן דערין א צייכען פון אונצוטרוי; אז מ'וויל דאס געלד זיי נישט אנפערטרויען, האבען זיי זיך געפונען בעליידיגט און דאס האט נאך מעהר בעשווערט די אונטערהאנדלונגען.

דער רעזולטאט פון דער דאזיגער שקליא וטריא איז געווען, אז די קבורה פון מת איז אויפגעהאלטען געווארען ביז נאך שבת און דאן האבען זיך ווידער בעגייט די אונטערהאנדלונגען.

די געשיכטע, ווי די לעזער געדענקען, איז פארגעקומען מיט צוויי וואכען צוריק, און ביז היינט טומעלט זיך נאך וועגען דעם. מיר האבען ביז היינט נישט געקאנט געבען קיין קלארע קאנקרעטע ידיעות, מחמת אלץ האט זיך אבגעשפיעלט בשתיקה אין יענער זייט פארהאנג פון דער עפענטליכקייט.

ערשט לעצטענס איז אונז געלונגען צו דערגעהן דעם סוד, ווי אזוי מ'האט די פאלקס־שולע אבגעפערטיגט און צוליי[ך] מיט'ן מת זי געבראכט צו קבורה.

צוליב דער וויכטיגקייט פון דער זאך וועלען מיר דא אויספיהרליך פערנאטירען דעם כסדר'דיגען לויף פון דער גאנצער געשעהעניש און זאל חאטש די עפענטליכקייט וויסען, וואס דא האט זיך אבגעטוהן, און כדי צו וויסען ווי אזוי צו רעאגירען דערויף.

די עקסטרא קאמיסיע.

פאר צוויי וואכען שבת־צו־נאכט איז אין גמינע גערופען געווארען א ספעציעלע זיצונג צו בעהאנדלען דעם סכסוך לעשטש־קעניגסבערג. אזוי ווי די צדדים האבען זיך געהאלטען שטאל און אייזען ביי זייערע פאדערונגע, איז געבליבען, אז מ'זאל אויסקלויבען א קאמיסיע פון 5 פערזאן, וועלכע זאלען די חלוקי דעות אויסגלייכען. צומארגענס זונטאג איז די קאמיסיע זיך צונויפגעקומען אין גמינע און זי האט זיך ארויסגעזאגט, אז באלד זאל גערופען ווערען א פערוואלטונג'ס־זיצונג און דער ענין זאל פארמעל גענומען ווערען אונטער דער אבשטימונג. אייב די מעהרהייט וועט זיך ארויסזאגען פאר ה' לעשטש'ס פארשלאג, ס'הייסט, אז די 8000 זל. זאל געהן פאר א פאלק'ס־שולע — וועט אזוי בלייבען און אויב נישט, וועט זיין ווי ה' קעניגסבערג' וויל.

די מיינונג פון דער קאמיסיע איז אבער נישט אקצעפטירט געווארען פון פרעזעס קעניגסבערג. ער האט, אפנים, דערשמעקט מיט זיין פאליטישען הוש, אז וויבאלד די גמינע־פערוואלטונג וועט גערופען ווערען מיניה וביה, איינס צוויי אהן א וועלכער ס'איז פערשטענדיגונג צווישען זיך פון פריהער, קאן טאקע געמאלט זיין, אז ה' לעשטש'ס פארשלאג זאל בעקומען א מעהרהייט שטימען. איז כדי נישט צו רעזיקירען מיט די 8000 און דער עיקר מיט זיין אמביציע, האט ער די מיינונג פון דער קאמיסיע מבטל געמאכט.

מיר וועלען יעצט נישט דערצעהלען פון דעם סקאנדאל, וואס איז צוליב דעם אויסגעבראכען צווישען ה' פנחס טייכמאן און פרעזעס קעניגסבערג, גענוג איז, אז ה' קעניגסבערג האט פערלאזט די זיצונג און די קאמיסיע האט געפסק'ענט, אז אויף די 8000 זל. זאלען די ה"ה טייכמאן און לעשטש געבען וועקסלען, וועלכע זאלען איינגעלעגט ווערען ביד שליש, ביים ה' דוד בלאטמאן און דערנאך זאל די פראגע איבערגעהן אויפ'ן טיש פון דער פערוואלטונג און נאכהער אויפ'ן פלענום פון קהלה־ראט.

ס'איז טאקע אזוי געבליבען. די 8000 זל. וועקסלען זענען איינגעלעגט געווארען דעם זעלבען זונטאג ביי ה' דוד בלאטמאן און דער מת איז כדת וכדין געבראכט געווארען צו קבורה.

בינו לבינו האט מען אנגעהויבען אונטערהאנדלען מיט ה' לעשטש ער זאל זיין בעשלוס צוריקציהען און אנשטאט וואס די 8000 זאלן געהן אויף א פאלקס־שולע, זאל דאס געלד בעסער זיך אויסמישען מיט די גמינע־קאסע. ס'האבען זיך שוין געפינען אזעלכע פערמיטלער וועלכע האבען געהאלטען, אז צוליב א יודישע פאלק'ס־שולע דארט, איז נישט כדאי, אז דער שלום־בית אין גמינע זאל געשטערט ווערען. פערשידענע איינפלוסען האט מען אויסגענוצט און אזוי ווי דאס אלעס האט נישט געווירקט, איז ה' מוליער געפאלען אויף אן המצאה און צוגעשיקט א רעזיגנאציע־בריעף צו דער גמינע

אז ער גיעט זיך אן אין דימיסיע.

בעוואויגען זיך אבצוגעבען אין דימיסיע האט דעם וויצע־פרעזעס ה' מוליער דאס, וואס די וועקסלען זענען נישט איינגעלעגט געווארען אין גמינע נאר ביי א פריוואטע פערזאהן. ה' מוליער האט זיך דאדורך געפינען בעליידיגט וואס דערמיט ווערט ארונטערגעריסען דער צוטרוי פון דער גמינע און ער האט דעריבער ערקלערט אין זיין בריעף, אז באם ה' לעשטש וועט נישט אנולירען זיין פאדערונג רעזיגנירט ער פון זיין מאנדאט.

ה' לעשטש האט זיך וועניג דערשראקען פאר'ן גרויסען „קרבן" האט ה' מוליער ברענגט צוליב איהם פאר דער גמינע און האט ווייטער נישט מסכים געווען אבצוטרעטען פון דעם זייניגע.

די אונבויגזאמע שטעלונג פון ה' לעשטש האט דער גמינע גארנישט געשאדעט, ווייל נישט געקוקט אויפ'ן רעזיגנאציע־בריעף איז ה' מוליער ווייטער געבליבען ביי זיין מאנדאט. ער האט זיך נישט ענטזאגט און געבליבען אויף זיין אמט. (ווי מען שמועסט האט מען זיין רעזיגנאציע נישט געוואלט אננעמען און דער גאנצער דימיסיע־ארויסטריט האט געזאלט טראגען נישט מעהר ווי א דראהונג'ס־כאראקטער אבצושרעקען ה' לעשטש)

אלזא וואס איז ווייטער געשעהען?

מיט עטלעכע טעג שפעטער איז דער ענין פון די 8000 זל. ארויף אויפ'ן טיש פון דער גמינע־פערוואלטונג. די פערוואלטונג איז זיך צונויפגעקומען אויף א זיצונג כמעט ווי ספעציעל פאר דער

פראגע. אז די זיצונג איז געווען פון פריהער גוט צוגעגרייט און אויסגערעכענט לויט די שטימען בכדי דער פארשלאג פון ה׳ לעשטש זאל נישט האבען קיין מעהרהייט—דערויף קאנען עדות זאגען פאלגענדע פאקטען:

באלד אויף אט דער זיצונג האבען זיך בעוויזען צוויי פנים חדשות׳ן. דער ערשטער איז געווען מורה-הוראה טייטעלבוים. ער איז געקומען אויפ׳ן רוף פון „אויבען". זעלטען ווען איז מורה-הוראה טייטעלבוים אנוועזנד אלס מיטגליד פון דער פערוואלטונג אויף איהרע זיצונגען. אויף דער זיצונג, וועלכע האט גראד בעהאנדעלט די פאלקס-שולע, וועלכע איז א וועלטליך-קולטורעלער ענין און געהט נישט אריין אין דער קאמפעטענץ פון ריטואל צו וואס א מ״ה האט ניט די קלענסטע שייכות—פאקע אט אויף דער זיצונג האט מ״ה טייטעלבוים קיין בעזונדערען אינטערעס נישט געהאט, פיידען ער איז געקומען לכתחילה מיט דער דעה אויסצופיהרען עמיצענס שליחות און דאדורך פערשאפען א שטים מעהר פאר די געגנער פון א יודישע פאלק׳ס-שולע.

דעם צווייטענס פנים חדשות איז געווען הענעך וויינטרויב. דער לעצטער קומט שוין נישט ארויף—אלס קנס צוליב דער בעוויסטער מעשה פון קאנפעסיאנסלאזען מת—אין גמינע א לענגערע צייט און גראד דאס מאהל האט מען פון איהם אוועקגענומען די שטראף-סאנקציע און ערלויבט צו קומען אויף דער זיצונג. אויך דא איז די כונה קלאר און בולט דער קבר׳ן פון דער יודישער פאלק׳ס-שולע האט אויפגעזוכט דעם דיקטאטאר פון בית-עלמין, כדי מיט דער הילף פון זיין שטימע צובעגראבען די דאזיגע הייליגע אינסטיטוציע.

און נאך א פאקט בעווייזט מיט וואס פאר א כלי זין און פערניכטונג׳ס-מיטלען מ׳האט זיך געגרייט צו דער זיצונג, בכדי צוזיצעצען דעם פראיעקט פון די פאלק׳ס-שולע. אין דער זעלבער נאכט, ווען די זיצונג אין דער פערוואלטונג איז פארגעקומען, איז דער פרנס ה׳ דוד ליקסענבורג ע״ה געווען שטערבליך קראנק. די נאכט איז געווען די קריטישסטע פאר׳ן חולה און דאן אין אזא ערנסטען מאמענט האט מען דעם דאזאר, ה׳ נטע ווייסמאן, א שוואגער פון פערשטארבענעם, אוועקגעריסען פון קראנקענ׳ס בעט און איהם גערופען אויף דער זיצונג, וויסענדיג פאראויס, אז אויך זיין שטימע וועט זיין כנגד דער פאלק׳ס-שולע.

דעם דורכפאל פון דער פאלק׳ס-שולע האט מען גוט צוגעגרייט און ארגאניזירט. פרעזעס ה׳ קעניגסבערג איז אויף דער זיצונג נישט געווען. ער האט זיך נאך געפיהלט בעליידיגט פונ׳ם סקאנדאל. אמת, ער איז נישט געווען, אבער זיין כבוד איז געווען. ער האט דאס עסק פריהער גוט בעזארגט. ער האט פריהער דורכגעפיהרט רעפעטיציעס, גוט איינשטודירט די ראליען און דאס דיריגיר איז אויף א ווייל איבערגעגאנגען צום וויצע-פרעזעס ה׳ מולער, וועלכער איז טאקע געקומען אויף דער זעלבער זיצונג, נישט קוקענדיג אויף זיין פריהער-צוגעשיקטען רעזיגנאציע-בריעף. און דאס שטיקעל ארבייט האט זיך גלענצענד איינגעגעבען. דאס אונטערגעשטעלטע פיסעל האט אומגעווארפען דער ערשטען פונדאמענט פון

די יודישע פאלק׳ס-שולע.

אין רעזולטאט פון דער אבשטימונג אויף דער פערוואלטונג׳ס-זיצונג, איז דער פארשלאג פון ה׳ לעשטש דורכגעפאלען. ס׳האבען געזיגט די שונאים, די פעראכטער פון דער יודישער פאלק׳ס-שולע, און זיי טריאומפירען. זיי וועלען די 8000 זל. פערווענדען אויף דעם, וואס זיי ווילען, און נישט אויף דעם, וואס די גאנצע שטאדט וויל און פערלאנגט.

ס איז פערדריסליך ביז גאר, וואס צווישען די געגנערישע שטימען פון דער פאלק׳ס-שולע האט זיך אויך געפינען די שטים פון דאזאר ה׳ יששכר אדלער, וועלכער טראגט זיין מאנדאט אויסשליסליך אין זכות פון דער ציוניסטישער ליסטע. מיר זענען זיכער, אז ה׳ אדלער האט אין דעם פאל געהאנדעלט געגען דעם ווילען פון אלע ראדאמער ציוניסטען, וועלכע האבען געוויס די פאזיטיווסטע בעציהונג צו א פאלק׳ס-שולע. דער בעסטער סימן איז ה׳ לעשטש׳ס האנדלונג. ה׳ אדלער, האט דאבעלט פערראטען, שפילענדיג אויף אייגענער אחריות זיין מה-יפית-טאנץ ערשטענס האט ער פערראטען די וועהלער פון זיין אייגענער ליסטע וועלכע האבען איהם נישט נאר, נישט געגעבען קיין שום כח הרשאה צו שטימען געגען א פאלקס-שולע, נאר פערקעהרט, די ציוניסטישע וועהלער זענען געוויס געווען דורכאויס דערפאר, ער זאל זיין שטימע צובויגען צו די יעניגע שטימען, וואס זענען געווען פאר א פאלק׳ס-שולע. אויסער דעם האט ה׳ אדלער, אלס מיטגליד פון דער ציוניסטישער פראקציע אין קהלה, געברויכט אונבעדינגט אונטערשטיצען דעם פארשלאג פון ה׳ לעשטש, וועלכער געהערט אויך צו דער זעלביגער פראקציע.

מיר גלויבען, אז די ציוניסטישע ארגאניזאציע וועט געוויס רעאגירען אויף ה׳ אדלער׳ס אונטאקטישער האנדלונג, און זי איז עס מחויב צוטוהן.

מיר ווילען פערענדיגען דאס ארטיקעל מיט א ווארימען אפעל צו אלע די, ביי וועמען ס׳איז טייער די יודישע פאלק׳ס-שול און צו די אלע, וואס פערשטעהן און וויסען ווי געהעריג אבצושאצען דעם גרויסען ווערטה פון דער יודישער פאלק׳ס-שול, זיי זאלען אויפהויבען א פראטעסט געגען דער האנדלונג פון דער גמינע-פערוואלטונג פאר איהר ווארפען שטיינער אויף דעם גרויסען בנין, וואס הייסט יודישער פאלקס-שול. איהר האנדלונג איז סקאנדאליעז, לא די, וואס זי אליין שאפט נישט אזא בנין און גיעט קיין געלד נישט דערויף, שטערט זי נאך און לאזט אנדערע נישט געבען קיין געלד.

ס׳דארף געהערט ווערען די שטים פון אלע היגע יודישע פארטיי-פיהרער און פון אלע טיילען און שיכטען פון דער היגער יודישער בעפעלקערונג, וועלכע זענען בעוואוסטזיניג און קאנען נעהנטער דעם פראגראם פונ׳ם יודיש וועלטליכען שול-וועזען. רופט אייך אלע אן, וואס איהר נויטיגט זיך אין א יודישע וועלטליכע שולע פאר אייערע קינדער און לאזט הערען אייער פראטעסט. די פראגע פון די 8000 זל. וואס איז פאר דער פאלק׳ס-שולע, דארף נאך בעטראכט ווערען אויפ׳ן פלענום פון קהלה-ראט. ווער ווייסט, צי עס ערווארט איהר נישט דארט דער זעלבער גורל וואס אין דער פערוואלטונג. דעריבער איז טאקע א נויטווענדיגע זאך, אז ס׳זאל בעצייטענס געהערט ווערען די שטים פון דער עפענטליכע מיינונג, וועלכע זאל מאהנען און פאדערען, אז די 8000 זל. וואס ה׳ לעשטש האט געגעבען מיט׳ן אויסדריקליכען בעדינג אויף א פאלקס-שולע, זאל אהן שום עיכוב בעשטימט ווערען אויף דעם צוועק.

די לאזונג דארף זיין: די 8000 זל. וואס זענען געגעבען געווארען אויף א פאלקס-שולע דארפען געהערען צו דער פאלק׳ס-שולע. א חוץ דעם זאל די גמינע אויסצאהלען איהרע פרעלימינירטע סובסידיעס פאר דער פאלקס-שולע. וועלכע זענען פערשטעקט ערגיץ אין א פאזיציע פון די פריהערדיגע בודזשעטען. וועט זיין צוזאמען א סומע בערך פון 12—15 טויזענד זלאטעס מיט וועלכע מ׳וועט קאנען דינגען דעם שענסטען לאקאל און אוועקשטעלען די טעכנישע איינריכטונג אין בעסטען ארדנונג.

דער עיקר: די 8000 זל. געהערען צו דער פאלקס-שול, ווייל אויף דעם צוועק זענען זיי בפירוש געגעבען. אין דעם ברויך געדענקען די גאנצע שטאדט.

ב. צווייג.

דאס בעסטע שפייזפעטס
צום
בראטען, פרעגלעז און באקען
איז „פאטאקאל"
די בעסטע
פלאנצען-פוטער
„פאטאקאנא"
דאס בעסטע
שפייז-אייל
„פאטאק"
אלץ אונטער דער שטרענגער השגחה
פון דעם בענדינער ראבין

ז. האבער.

לייפציגער מעססע-געסט.

(א בלעטעל יודישע געשיכטע).

(ספעציעל פאר'ן „ראדאמער-קעלצער לעבען").

אין די מיטטיילונגען פון דער „געזעלשאפט צו פערשפרייטען יודישע וויסענשאפטען" אין בערלין, האט דער נירענבערגער ראבינער ד"ר פריידענטאל נור וואס אבגעדרוקט א זעהר אינטערעסאנטען ארטיקעל איבער לייפציגער מעססעס אין דער צייט פונ'ם יאהר 1675 ביז 1764. די דאזיגע ארבייט האט א גרויסע געשיכטליכע בעדייטונג, ווייל מיר וויסען דאדורך גענויער איבער פערשידענע עראייגנישען אין יודישען לעבען אין סוף פונ'ם זכצעטען און אנהויב פונ'ם זיבעצעטען יאהרהונדערטס, איבער דעם ווירטשאפטליכען לעבען אין פערשידענע יודישע קהלות פון יענער צייט און איבער פערשידענע רדיפות, וועלכע די יודען האבען זיך אין יענער צייט געהאט אויסצושטעהן.

דער לייפציגער יריד, האט ביי יודען געשפילט גאר א גרויסע ראלע. די הכנות וועלכע זענען רערצו געמאכט געמאכט געווארען, האבען בעדויערט וואכען. די נסיעה אליין איז געווען מיט נישט ווייניג סכנות נפשות. די סערסטע לייפציגער געסט האבען אין דער היים איבערגעלאזט א תנאי—גט און דערמיט גערעכענט, אז זיי קומען אפשר נישט מעהר צוריק. — אבער די לייפציגער מעסע איז צום גרעסטען טייל געווען דער עיקר פרנסה, פון וועלכען מ'האט נישט גאר געלעבט נור אויך חתונה געמאכט און נישט זעלטען געקומען צו עשירות.

ביי דער לייפציגער מעסע איז מען זיך אבער אויך צונויפגעקומען מיט יודען פון אלע וויכטיגסטע יודישע צענטרען. פון דארט האט מען דערנאך געבראכט די וויכטיגסטע ידיעות איבער'ן לעבען פון יודען אין אלע לענדער. נור אזוי האט מען געקאנט האבען א בעגריף ווי אזוי און ווי אהין צו פארלעגען זיינע סחורים, מיט איין ווארט: די לייפציגער מעסע איז געווען נישט נור דער ווירטשאפטליכער, נור אויך דער פאליטישער צוזאמענפאהר פון די גרעסטע יודישע סוחרים.

ס'איז כדאי זיך אבצושטעלען אויף די פארשידענע רדיפות וואס די יודען האבען זיך געהאט אנצולייידען ביז זיי זענען געקומען קיין לייפציג. אין יענער צייט ווען די יודען האבען געטראגען א געלען פלעק, א קין-צייכען אז ער איז א בעשעפעניש פון צווייטער קלאס, פארשטעהט זיך אז אויך אין לייפציג האט ער דערונטער געליטען, וואטש לייפציג'האט דעמאלט דאס ערשטע מאל איינגעפיהרט פון די יודישע מעסטגעסט ניט צו פערלאנגען קיין רייזע-פעססער, וועלכע זענען אין אלע לענדער ארויסגעגעבען געווארען פאר די יידען, דורך די פיסקער האבען זיי בקוטען א פריוילעגיע צו מעגען פאהרען און האנדלען. אין לייפציג סער גופא האט מען קיין פעססער ניט געמוזט האבען. יעדער יודישער סוחר וואס איז אהין געקומען אפילו אהן א פאס האט געמעגט האנדלען. ער האט זיך בלויז געמוזט דארט מעלדען און באצאלען א שטייער, וועלכע האט באטראפען ערך 1 ביז 3 דאלאר.

פיל יודישע סוחרים האבען אנגענומען פערשידענע מיטלען בכדי די שטייער נישט צו בעצאהלען אדער לכל הפחות צו בעצאהלען א קלענערע שטייער. אין נאנצען בעפרייט האט מען געקענט פון דעם שטייער ווערען, ווי באלד מ'האט איבערגענומען א קהל'ישע ארבייט, למשל חזנים, שמשים און אנדערע כלי קודש. חוץ לזה האבען סרוויען און דינערס, וועלכע זענען מיטגעקומען מיט זייערע סענער, אדער מיט זייערע בעלי-בתים געצאלט בלויז די העלפט פון דער פארגעשריבענער שטייער.

ס'איז בכן קלאר אז טעלעכע סוחרים פון דער וועלבער שטאדט אדער פון די ארומיגע מקומות האבען זיך צונויפגענומען און איינער אדער צווי זענען געווען די סוחרים, די איבריגע האבען זיך אויסגעגעבען פאר דינערס...

די דאזיגע נאטיצען זענען דעריבער ניט זעהר קלאהר און עס לאזט זיך שווער פעסטשטעלען ווער ס'איז באמת געווען א דינער און ווער פון די „דינערס" זענען געווען סוחרים.

אין דער צייט פון 1675 ביז 1764 וויזט די סטאטיסטיק אויף נישט ווייניגער ווי 81.937 יודישע סוחרים, וועלכע זענען געקומען קיין לייפציג צו דער מעסע און האבען זיך דארט געבויזט מעלדען. חוץ לזה זענען געקומען ערך צווי מאהל אזוי פיל דינערס. די אנדערע סוחרים וועלכע זענען אהין געקומען מיט פעסער, האבען זיך נישט איינגעטראגען.

אינטערעסאנט איז אז, פון די שטייערען, וועלכע די יודען האבען געצאלט זענען אויסגעהאלטען געווארען אלע בעאמטע, אלע ריכטער, האט מען געדעקט אלע מיני הוצאות און ס'איז נאך פערבליבען א ריינער געווינס, וועלכער האט אין די דאזיגע 89 יאהר אויסגעמאכט א סכום פון 661, 719 טאלער (לויט'ן היינטיגען געלד מעהר ווי א האלבען מיליאן דאלאר.)

אויס דער צונויפשטעלונג פון די מעסעגעסט אין די דערמאנטע יאהרען קען מען אויך בעקומען א ידיעה פון די פערשידענע מגפות. וועלכע האבען געהערשט אין פערשידענע יודישע קבוצים. האט ערגיץ געהערשט א קראנקהייט, האבען סוחרים פון דער געגענד ניט געטארט קומען קיין לייפציג און די סטאטיסטיק וויזט קלאר, וועלכע ערטער און וועלכע קראנקהייטען האבען פערמינדערט דאס קומען פון די סוחרים די דאזיגע אויפצייכנונגען זענען היסטאריש דער איינציגער דאקומענט איבער פערשידענע קראנקהייטען אין פערשידענע מקומות. ווייל די אנדערע אויפצייכענישען זענען שוין לאנג חרוב געווארען.

אין יאהר 1745 האבען זיך אנגעהויבען די רדיפות אין אלע וועסטליכע לענדער אקעגען די „פוילישע" יודען. געמיינט האט מען דערמיט ניט נור די פוילישע, נור אויך די רוסישע, רומעניש אין אנדערע יודען פון די מזרח-

יאנטעל מוזיקאנט.

(פאלק'ס-ערצעהלונג.)

יאנטעל מוזיקאנט האט גע'שמ'ס פאר א גוטער, כמעט דער בעסטער אין זיין צייט, כלי-זמר. אין דער שטאדט, וואו ער האט געוואהנט, אין דער גאנצער אומגעגענד און אפילו אויף זעהר ווייט איז ער געווען בעריהמט און מ'האט פון איהם זעהר געהאלטען. אפילו די גאנצע קאפעליע, מיט וועלכע ער האט אנגעפיהרט, איז בעשטאנען נישט פון א ליארע-ווער. יעדער פון זיין חברה מוזיקאנטען, פון קלענסטען ביז'ן גרעסטען איז געווען ביי זיין אינסטרומענט א שטיק גאון. היינט קאן מען זיך שוין פארשטעלען, וואס יאנטעל אליין איז געווען, ווען איבער אלע האט ער זיך בעזונדערס ארויסגעצייכנט און חברה כלי-זמרים האבען איהם דעם גרעסטען דרך-ארץ צוגעטיילט און געהאט פאר איהם פשוט אימת המלכות.

נישט אויף יעדער חתונה איז יאנטעל געקומען. צום גרעסטען טהייל האט ער געשיקט זיין קאפעליע, וואטש פון אלע עקען לאנד האבען זיך געשיקט עקספרא שליחים און אפילו די מחותנים אליין ווען איהם געקומען בעטען אויף דער חתונה — פונדעסטוועגען איז אזוי לייכט נישט געווען צו פועל'ען ביי איהם ער זאל פאהרען. געקומען איז ער אויף די גאר גרויסע חתונות, ווען ס'האבען חתונה געמאכט די גאר גרויסע גבירים, אדער די גאר גרויסע מיוחסים. איבערהויפט איז יאנטעל געווען דער חשוב'ער גאסט פון רבי'ס. — אויף א רבי'שע חתונה — דא האט ער זיך שוין לאנג נישט געלאזט בעטען און דעמאלט האט זיין הארציגע פידעל שוין גערעדט די גאנצע שבע ברכות.

צו נאך עמיצען איז יאנטעל געקומען. דאס איז געווען דאן ווען א אריםמאן. וועלכער האט פשוט נישט געהאט צו בעצאהלען די כלי זמרים — האט חתונה געמאכט. דעמאלט איז יאנטעל אליין געקומען. האלטענדיג פאר א גרויסע מצוה זיין אנטייל אויף דער ארימער חתונה, אבער אזעלכע חתונות זענען געווען זעלטען. א מאהל, א מאהל האט זיך אזא ארימע חתונה געטראפען. צום מעהרסטענס אבער האט ער געשיקט זיינע מענשען, דאס הייסט זיינע „מיטארבייטערס", נאר אין שוין יאנטעל יא געקומען און האט אבגעשפיעלט א חתונה, איז דאס שוין געווען איינמאהל א חתונה. פון מתיקות איז דער גאנצער עולם שיער נישט אויסגעגאנגען און אלץ האט פשוט געקלעבט ארום יאנטעלען און געטראגען איהם אויף די הענד. דער עונג שמחה איז דאן אזוי גרויס געווען, אז פיל וואכען פאר דער חתונה נאך איז אין גאנצען שטעטעל געווען א יום-טוב ווען מ'האט זיך דערהערט אז יאנטעל קומט ארא מיט זיין גאנצער קאפעליע.

א מאהל האט זיך געטראפען, דאס פלעגט זיך זעהר אפט טרעפען. אין א קליין שטעטעל, וואו יאנטעל האט געשפיעלט אויף א גבירישע-מיוחס'דיגע חתונה, האט זיך גראד געפינען א גרויסער רבי פון חייטע לענדער. אז ס'איז געקומען צום קבלת פנים און יאנטעל

לענדער. די עסטרייכישע קייזערין מאריא טערעזיא האט פערבאטען די „פוילישע יודען" צו קומען קיין עסטרייך און אויך אין לייפציג האבען א טייל שטאדט־פערזארגערס געוואלט איינפיהרען די דאזיגע גזירה. די שטאדט פערוואלטערס האבען געוועהלט א קאמיסיע צו שטודירען דעם דאזיגען פלאן און דער ראש פון דער דאזיגער קאמיסיע גראף האגען האט זיך שטארק ארויסגעזאגט אקעגען דעם אנטראג. ער האט נאכגעוויזען אז די „באוועל־סחורות" קענען אין לייפציג ניט פערקויפט ווערען עכיצען אנדערש ווי נור די פוילישע יודען, פערקערט, ער האט פערלאנגט מ'זאל אבשאפען די שטייערען וועלכע יודען האבען צו צאלען, נאכוויזעדיג, אז דורך דעם גרעסערען קאנסום אויפ'ן לייפציגער מארק וועט די שטאדט מעהר פערדינען ווי דורך די איינגעצאלטע יודען־שטייערען.

פילע יאהרען האט מען דעריבער פערהאנדעלט און ווען אין יאהר 1748 איז פון דער עסטרייכישער קייזערין מאריא טערעזיא, איבער פערלאנגען פון די קריסטליכע סוחרים אויפגעהויבען געווארען דאס פערבאט אקעגען די פוילישע יודען, דעמאלט האבען די אנטיסעמיטישע שטאדפארזארגערס אין לייפציג צוריקגעצויגען זייער אנטראג, אבער גראף האגען האט ניט געגעבען קיין רוה ביז עס איז איהם אין יאהר 1764 געלונגען דורכצוזעצען, אז יעדער יוד מעג קומען קיין לייפציג אהן א פאפ און דארף זיך נישט מעלדען און האט ניט צו צאהלען קיין שטייערן.

אין 1765 איז די „יודענשטייער" אויפגעהויבען געווארען, די רעגיסטראציע אין לייפציג האט זיך אויפגעהערט און זייט דער צייט האבען מיר אויך קיין שום ידיעות נישט מעהר.

א טאטע פונ'ם עולם־האמת נעמט נקמה אין זייז זוהן נאך 18 יאר.

„הימעל און ערד האבען געשוואוירען אז קיין זאך זאל ניט געהן פערלוירען, גאט וואַרט לאנג, אבער דער סוף — ער בעשטראפט דעם שולדיגען" אזוי זאגט די וועלט. דאס איז אלץ אנטקעגען דער פאסירונג, וואס האט זיך לעצטענס געטראפען אין ו. (ראדאמער אומגעגענד) א שוידערליכע געשיכטע פון וואס די האר שטעלען זיך אזש קאפויער.

אבער לאמיר דערצעהלען כסדר:

צוריק מיט 18 יאהר האבען אין ו. געוואוינט דאס פאר פאלק מ, מיט צוויי קינדער. דער מאן האט זיך פערנומען מיט פיש־האנדעל און זיך געלעבט צופרידען. טרעפט זיך מעשה־שטן און זיין ווייבעל אנ'אמת'ע מרשעת, פערליבט זיך אין איהר מאנס ברודער, נאך א בחור.— אצער אזוי שטערבליך, אז ביידע האבען זיך ניט געקאנט שיידען איינס פון צווייטען.

וואס־זשע טוט מען אבער מיט'ן מאן? ער איז דאך נאך יונג און וויל דאך נאך לעבען!

דער שלום־בית צווישען פאר פאלק איז צושטערט, ס'פלעג פארקומען אפטע מחלקות'ן ביז... ס'איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז די פרוי איז אין א געוויסען פרייטאג פארנאכט אוועק פון שטוב און אנגעזאגט איהר אינגעל פון 10 יאהר, אז ער זאל נעמען די טראפען וואס זי לאזט איהם איבער און אריינטוהן אין דעם פלאש בראנפען וואס שטעהט אויפ'ן קרעדענץ. (דער מאן פלעג ליב האבען קומענדיג פון מרחץ נעמען א ביסעל בראנפען) דאס אינגעל האט אויסגעפיהרט די „צוואה" פון זיין מוטער און אזוי געטהון.

ווען ה' מ. איז געקומען פון מרחץ האט אויסגעטרונקען דאס ערשטע גלעזעל בראנפען איז איהם באלד געווארען שלעכט און ביז דער דאקטאר איז געקומען האט ער איהם געטראפען טויט.

אויפ'ן פערהער האט דער איינציגער עדות דער 10 יעהריגער אינגעל געענטפערט, אז ער ווייסט גישט פון קיין שום זאך, איך שהיה האט מען דעם מת „געטון זיין רעכט" און איהם מקבר געווען.

דערווייל האט מען געפונען א געוויסען ק. מיט וועלכען דער מת פלעגט אפט פיהרען מחלוקת'ן און מ'האט איהם ארעסטירט. דאס געריכט האט איהם אין זיינער צייט פערמשפט אויף אייביגע קאטארגע.

די זאך איז אבער אזוי גיך נישט פערגעסען און כמעט אלע איינוואוינער פון שטאדט האבען תמיד געמורמעלט אז נישט דער ה' ק. איז דער שולדיגער נור סאקי זיין אייגען קינד און כסדר אויף איהם געטייטעלט מיט די פינגער.

וואס אנבעלאנגט דאס קינד אליין האט איהם כסדר געפייניגט דאס געוויסען און אזוי איז דאס קינד אויסגעוואקסען און חתונה געהאט פאר א ראדאמער פריילין ג.

און דא קומט די גרויזאמע נקמה:

כמעט יעדע נאכט פלעגט זיך דער זוהן אויפכאפען מיט ווילדע קולות און געשרייען: „געוואלד נעמט צו דעם טאטען פון מיר, ער וויל מיך דערשטיקען".

אויף די אלע פראגען פון זיין פרוי „וואס איז דאס פאר א קולות? וואס הייסט א פאטער ווארגט זיין אייגען קינד"? האט דער מאן איהר גארנישט געענטפערט.

צוריק מיט אייניגע וואכען האט דער זון זיך ווידער אויפגעכאפט און געשריגען מיט גוואלדיגע קולות.

„דער טאטע שטיקט מיך"!

ווען זיין פרוי איז צוגעגאנגען צו איהם איז ער געלעגען אין א גוסס'ן צושטאנד.

אלע בעמיהונגען איהם צו דערהאלטען ביים לעבען זענען נישט געלונגען אין מיט די ווערטער „דער טאטע שטיקט מיך"! איז ער געשטארבען.

א היגער

האט אויסגעשפילט איינע פון זיינע טייערסטע און נשמה־הארציגסטע קאמפאזיציעס לכבוד דעם התן, איז דער רבי געווארען אזוי ענטציקט, אזוי בעגייסטערט, אז ער האט נאכ'ן אבשפילען דאס שטיק צוגערופען יאנטלען און צו איהם אין אויער א סוד איינגערוימט און איהם אזוי געזאגט:— יאנטעל, פאר דיין אזוי שעהן אבשפילען גיב איך דיר א גרויסען ישר כח. האסט א הארץ פון א גרויסען חסיד און א נשמה פון א צדיק, דערפאר וועסטו ביי מיין לויה דעם אייגענעם ניגון אויכעט שפילען.—

די ווערטער האבען אויף יאנטלען געמאכט א גרויסע אימה, אבער ער האט גארנישט איבערגעפרעגט און געשוויגען, טראכטענדיג: א קשיא, וואס א גוטער יוד זעהט...

די צייט האט געטוהן איהרס. די יאהרען זענען זיך געגאנגען. נישט איין וואסער איז אבגעפלאסען. ווי לאנג עס האט געדויערט ווייסט קיינער נישט און אפשר א סך יאהרען זענען פערביי און אפשר גאר נישט קיין סך. ווער קאן געניי געדענקען — נאר מיט אמאל האט מען יאנטלען ארויסגערופען אין א קליין שטעטעלע, ערגיץ ווייט פון מרחקים, צו א רייכען מחותן אויף א חתונה. געוועהנליך האט יאנטעל מיט זיינע מענשען זיך אויפגעזעצט אויף א וואגען און מ'האט זיך געלאזט אין וועג אריין. פאהרענדיג איז יאנטעל מיט אלע זיינע מענשען איינגעדרימעלט. אפילו דער בעל־עגלה איז אויך איינגעשלאפען. נאר די פערד זענען אלץ געגאנגען. ווי לאנג זיי זענען אזוי איינגעשלאפען, האבען זיי אויך נישט געוויסט, צי לאנג, צי נישט לאנג. דאס איינע נאר האבען זיי געוויסט, אז ווען זיי האבען זיך אויפגעחאפט, איז שוין געווען גרויסער טאג. די פערד האבען זיך אבגעשטעלט אין א שטעטיל. וואו, — האבען זיי אליין נישט געוויסט. נאר איינס איז זיי געווען א ווינדער: פאר וואס זענען אלע קראמען פערמאכט?— זענען זיי אראב פון וואגען און זיך נאכגעפרעגט פאר וואס? אין וואו זענען זיי ערגיץ אין דער וועלט?—דאן זענען זיי געוואויר געווארען וואו זיי געפונען זיך, און - אז דער רבי איז נפטר געווארען און די לויה וועט באלד זיין.

יאנטעל האט זיך דערמאנט, וואס דער רבי האט פערלאנגט פון איהם, און ער האט שפילענדיג דעם זעלבען ניגון בעגלייט דעם רבי'ן אין זיין אייביגער רוה.

דעם ניגון האט יאנטעל געשפילט נישט גלאט אזוי ווי אויף א חתונה, דאס זענען געווען געזאנגען, טענער און קלאנגען, ווי מלאכים וואלטען אויפן הימעל אקעגענגעשפילט. דער גרויסער עולם חסידים האט זיך נעווייקט אין טרעהרען און ס'האט זיך זיי געדאכטען, ווי זיי זעהען דעם רבי'ן שטייגען העכער, העכער און ווי מלאכי שרת נעמען איהם אויף זייערע הענד און טראגען איהם אוועק מיט דער מטה צום כסא הכבוד.

יאנטעל איז נישט געגאנגען פאראויס און נישט אין מיטען, נאר צום סאמע סוף, דער לעצטער פון די לעצטע, האבען זיינע טענער אויף ווייט אבגעקלינגען און געלאפען פאראויס פאר'ן נפטר, ווי מאכענדיג פאר איהם א ווארע.

נאך דער לויה האט נאך יאנטעל געזדאנזשעט אנצוקומען אויף דער חתונה וואו מ'האט איהם ארויסגערופען, און דעם רבינ'ס מקורבים, וועלכע האבען געוויסט, זענען געווען ערשטוינט, וואס זייער רבינ'ס בקשה איז מקוים געווארען און זיי האבען אויסגעלייגט, אז די רייכע חתונה איז מיוחד פארגעקומען אין זעלבען אווענד, כדי יאנטעל זאל ברויכען דורכפאהרען און טרעפען זייער רבינ'ס לויה.

און די מקורבים האבען עס געהאלטען פאר א גרויס נס.

פ. פאליער

וואס הערט זיך אין ראדאם.

וואס פאר א שטראפען דראהט, פאר נישט אויסקויפען פאטענטען.

ווי בעוואוסט האט זיך מאנטאג גע=ענדיגט דער טערמין פון אויסקויפען פאטענטען אהן שטראף.

איצט אינטערעסירט דעם סוחרים=קלאס די פראגע: וואס וועט איצט זיין? צי ברוהאוט טאקע א גרויסע שטראף די אלע, וואס האבען נאך קיין פאטענט נישט אויסגעקויפט?

אין צוזאמענהאנג דערמיט ערקלערן מיר פאלגענדעס:

לויט'ן געזעץ דיענט דאס רעכט אויס=צוקויפען פאטענטען ביז'ן 15=טן יאנואר און דערפאר דארף מען צאהלען נישט מעהר ווי 2 פראצ. שטראף א חודש עס איז אבער ווארשיינליך אז היינט -מארגען וועט זיך די פינאנץ=קאמער בענוצען מיט'ן רעכט וואס דיענט איהר און ארויסשיקען בעאמטע צו קאנטרא=לירען ווער ס'האט אויסגעקויפט א פא-טענט און ווער נישט.

אלזא, אויב מען וועט טרעפען ווע=מען אהן א פאטענט, וועט געגען איהם צונויפגעשטעלט ווערען א פראטאקאל און דאן קען ער צאהלען א דרייפאכי=גע ביז א 30=פאכיגע שטראף.

עס איז וויכטיג צו וויסען וואס פאר א שטראף=מיטלען די פינאנץ מאכט האט פאר די, וואס האבען איבערהויפט נישט אויסגעקויפט קיין פאטענטען, אדער וואס האבען נישט אויסגעקויפט קיין ריכטיגען פאטענט.

אויב א סוחר, הענדווערקער אדער אינדוסטריעלער האט לגמרי נישט אויס=געקויפט קיין פאטענט, שטעלט דער שטייער-אמט צונויף א פראטאקאל גע=גען בעטרעפענדען, וועלכער מוז בע=צאהלען א שטראף פון 1 ביז 2 מאל העכער פון דער סומע, וואס די געגע=בענע פערזאן דארף בעצאהלען פאר א פאטענט. אויסערדעם מוז ער זעלבער אויסקויפען אין דער פינאנץ=קאסע א פאטענט און בעצאהלען פאר דער פערשפעטיגטער צייט 4 פראצענט א חודש פונ'ם פרייז פון פאטענט. דער פאטענט מוז אין אזא פאל אויסגעקויפט ווערען אין משך פון 14 טעג נאכ'ן צו=נויפשטעלען דעם שטראף=פראטאקאל. אויב דער פאטענט ווערט אין די 14 טעג נישט אויסגעקויפט, האט דער פי=נאנץ=אמט דאס רעכט צו פערמאכען דאס געשעפט, אדער ווארשטאט. דער אריינגאנג צום געשעפט ווערט דאן פערזיגעלט. עפענען דאס געשעפט קען מען נאר דאן, ווען עס איז שוין אויס=געקויפט א פאטענט. די שטראף פאר דער דאזיגער פערשפעטיגונג איז א גאנץ בעזונדערע זאך.

געגען דער בעשטימטער שטראף דינט דאס רעכט אין פערלויף פון 14 טעג ארייננצוטראגען אין פינאנץ=קאמער א מאטיווירטען רעקורס, דערביי ווערען די 14 טעג גערעכענט פונ'ם טאג נאכ'ן בעשטימען די שטראף. צוליעב'ן אבגע=בען אזא רעקורס קאן די שטייער=מאכט נישט איינמאהנען די שטראף און מוז אבווארטען אויף דער ערלעדיגונג פונ'ם רעקורס.

אויב, למשל, א סוחר האט נישט אויס=געקויפט קיין געהעריגען פאטענט איז די זאך אזוי, קודם כל דראהט די גע=פאהר אויסצוהאלטען א שטראף, וואס עס יוערט אויף דעם סוחר אדער האנד=ווערקער ארויפגעלעגט. די שטראף בע=טרעפט דריי מאל אזוי פיעל, וויפיעל עס בעטרעפט די דיפערענץ צווישען דעם פאטענט, וואס איז אויסגעקויפט געווארן און דעם פאטענט, וואס האט גע=דארפט ווערען אויסגעקויפט. חוץ מזה דארף מען (נאכ'ן בעצאהלען די אוי=בענדערמאנטע שטראף), נאך צוצאהלען צום ענטשפרעכענדען פאטענט די דיפע=רענץ און די פראצענטער פאר דער אפגעשלעפטער צייט.

ביי פאלען פון אויסגעקויפטע נישט געהעריגע פאטענטען דארפען אפגעגע=בען ווערען, אויף דער בעשטימטער שטראף, רעקורסען אויך צו דער פי=נאנץ=קאמער.

די דערמאנטע פארשריפטען וועגען פאטענטען בעציהען זיך אויך אויף רע=גיסטראציע=קארטען פאר געשעפטען.

עס איז אויך כדאי אונטערצושריי=בען, אז דאס געזעץ וועגען פאטענטען זעהט פאר, אז אויב מען קען נישט איינציהען די בעשטימטע געלד=שטרא=פען פאר די אויבענדערמאנטע פאטענט=חטאים, ווערט די געלד=שטראף איבער=געמוישט אויף ארעסט.

Generalne Przedstawicielstwo
na woj. Kieleckie i skład Fabryczny
J. ŻYLBER, Radom
ul. DŁUGA 5.

א גאסט אויף א וויל זעהט אויף א מאל.

האט ער טאקע זיין דערקענט א סטאקינג מיט הויזען און וועסט

צים היגען יודישען אינטעליגענט ה' מ. רינגערמאכער, לובלינער 3 איז מיט עטליכע וואכען צוריק געקומען א אומ=בעקאנטער יונגערמאן וועלכער האט זיך פארגעשטעלט מיט'ן נאמען גירשענ=באום פון סלאנים.

דער אומבעקאנטער גאסט האט ער=קלערט, אז ער האט ספעציעל אבגע=שטאט א וויזיט, בכדי אבצוגעבען א גרוס פון ה' רינגערמאכער'ס איידעם, וועלכער דיענט אין סלאנים.

גירשענבאום האט ריכטיג איבערגע=געבען און לויט אלע סימנים אבגע=שילדערט דאס געשטאלט, די פיזיא=נאמיע און בכלל דעם גאנצען כאראק=טער פון ה' רינגערמאכער'ס איידעם, אזוי, אז די שטוב=מענשען זענען גע=ווען זיכער, אז זייער מאן און איידעם האט איהם ווירקליך איבערגעגעבען זייער אדרעס און דורך זיין קאלעגע איבער=געשיקט צו זיי א הערצליכען גרוס.

פערשטעהט זיך, אז די שטוב=מענ=שען האבען דעם סלאנימער יונגערמאן גאסטפריינדליך אויפגענומען. ווער שמועסט נאך, ווען גירשענבאום האט ארויסגעוויזען א אינטעליגענטע האל=טונג, גוטע מאניערען און דערצו גע=ווען פיין און גאלאנט געקליידעט- דאן האבען זיך שוין אלע צו איהם בעצוי=גען מיט רעספעקט און איהם אויפגע=נומען אלס שוין מעהר אנגעזעהענעם גאסט. דער סלאנימער „חבר" דער=שמייכענדיג, אז ער האט דא געפונען א פאסיגען באדען אויסצופיהרען זיינע „אונטערנעהמונגען"—האט גענומען אר=בייטען אויף אלע כלים. ער האט זיך פארגעשטעלט אלס איינער פון די גרעס=טע און אנגעזעהענסטע מענשען אין גאנץ סלאנים, אז ער איז רייך און שטאמט פון א גרויסארטיגע פאמיליע. מיט איין ווארט, ער האט געקלאפט א טשייניק לויט די נייעסטע=מאדערנע מע=טאדען פון די היינטיגע פראנטלעך, אבער דערביי אזוי פיין=געטאקט און אימפאנירענד, אז אלע האבען געגלויבט, אז אלץ וואס געהט ארויס פון זיין מויל איז תורת משה. ער איז גע=ווען ראפינירט און דורכגעטריבען אויף זיין געביעט, און בעזיצען א בעזונדערן טאלאנט צו שליסען קענטשאפט מיט ווילד=פרעמדע מענשען ביי דער ער=שטער בעגעגעניש.

דאס זעלבע איז אויך געווען אין דער וואהנונג פון ה' רינגערמאכער. ער האט זיך מיט דער פאמיליע אזוי בעפריינדעט, אז קיינעם פון זיי איז נישט איינגעפאלען איהם צו פערדעכ=טיגען אין עפעס. גירשענבאום איז גע=ווארען א גאנצער בן=בית און דורך די עטליכע טעג, וואס ער האט פערבראכט

אין ראדאם האט ער די פאמיליע רינגערמאכער בעעהרט מיט אפטע וויזיטען.

איינמאהל נאך אזא וויזיט ווען גירשענבאום איז שוין געהאט אוועקגעגאנגען האבען זיך די שטוב-מענשען ארומגעזעהן, אז ס'פעהלט זייער איידעמ'ס נייער סמאקינג מיט נייע הויזען און וועסט. די פאמיליע האט זיך באלד געחאפט, אז נישט אנדערש, נאר דאס איז די ארבייט פון סלאניטער גאסט. מ'איז געלאפען זוכען, אבער א גאנציגער טאג. דער פאמיליע רינגערמאכער איז נישט מעהר געלונגען, ווי צו דערוויסען זיך, אז דער זעלבער פארשוין האט געמאכט די זעלבע גרוס-חיזיטען ביי א סך עלטערען, וועמענס זיהן עס דיענען אין סלאנים. אזוי למשל, איז ער געווען ביי א געוויסען ראזענבלום, מילמאן א. אנד. א טייל עלטערען האבען איהם געגלייבט און איהם מיטגעגעבען געלד און פאקונקעס פאר זייערע קינדער און א טייל אין דער פויגעל נישט געפעלען און ער האט געמוזט אבציהען.

געזעהן, אז ער האט צוטוהן מיט א קינסטלער-אפעריסט, האט ה' רינגערמאכער לאנג נישט געקלערט, און וועגען דעם תיכף געמאלדען דער פאליציי, וועלכע האט דעם פויגעל ענטדעקט. מ'האט איהם געבראכט שוין פון אונטערוועגס קיין ראדאם און ארויסבעוויזען האט זיך, אז ער איז א וואלאדזשער, נישט קיין סלאניטער און אז ער איז א אלט-בעקאנטער, וואס וועט שוין לאנג געזוכט פון דער פאליציי.

ווען מ'האט דעם ה' ריגערמאכער גערופען צו'ן קאמיסאריאט האט ער זיין „גאסט" גלייך דערקענט. יענער האט איהם אויך דערקענט און פאר בושה, וואס ער האט בעצאהלט פאר אזא גאסטפריינדליכע אויפנאהמע מיט אזא דאנקבארקייט — אראבגעלאזט די אויגען.

דעם סמאקינג האט מען נאך געפינען ביי איהם און גירשענבאום איז איבערגעפיהרט געווארען אין דער תליגער תפיסה ביז'ן פראצעס.

די פרישע
פלאנצען-פוטער
= סינאי =

איז זעהר שפארזאם
ווייל זי איז נישט
= געזאלצען.

בריעף אין רעדאקציע.

ג. ה' רעדאקטאר!

בעוויליגט אבצוגעבען אין אייער וו. צייטונג ארט פאר א אויפקלערונג צום אפענעם בריעף פון ה' סטודניא צו מיר אין פארלעצטען נומער פון אייער צייטונג.

אין „ראדאמער-קעלצער לעבען" נומער 1 (241) איז געווען אבגעדרוקט א אפענער בריעף פון ה' סטודניע צו מיר, אין וועלכען ער ווארפט מיר שיער נישט פאר אנ'אנטיסעמיטישען ארויסטריט נעגען יודישע ארבייטער. איך שטעל פעסט, אז דער אנגעגעבענער דורך ה' סטודניע פאקט, איז נישט ריכטיג און שטימט אבסאלוט נישט מיט דער חירקליכקייט. צוליב געזעלשאפטליכע אויפקלערונג וויל איך דעם ענין בעלויכטען:

שבת דעם 29-ען גרודזיען פ. י. איז פארגעקומען א זיצונג פון דער קראנקען-קאסע-פערוואלטונג, אויף וועלכער דער דירעקטאר האט אין צוזאמענהאנג מיט דער הערשענדער גריפע-עפידעמיע בעריהרט די פראגע וועגען בעהערשען די סיטואציע, כדי צו ערטיילען די פערזיכערטע די נויטיגע הילף. חיסענדיג. אז די פראגע וועט בעריהרט ווערען אויף א זיצונג, האב איך זיך געגוי אינפארמירט ביי אייניגע דאקטוירים, חעגען זייער מיינונג וועגען דער געשאפענער לאגע

ווי ס'איז בעקאנט איז שווער צו ערצילען אין קר.-קאסע א אידעאלע, מעדיצינישע הילף. א גרויסען טייל פון דער שולד טראגען אויך זיך די פערזיכערטע אליין, צוליב דעם, וואס די מעדיצינישע הילף איז א פאלשענדיג אומזיסטע, ווענדען זיך די מיטגלידער צום דאקטאר, נישט נאר אין נויטיגע פאלען, נאר זעהר אפט אין נישט נויטיגע. די דורכגעפיהרטע סטאטיסטיק בעשטעטיגט, אז 50% פון די דאקטוירישע וויזיטען זענען אין נישט קיין נויטיגע פאלען. נעמענדיג אין בעטראכט אזא אונגארמאלע ערשיינונג. אויך צוליעב די הערשענדע גריפע-עפידעמיע אין ראדאם, האב איך ווירקליך אויף דער דערמאנטער זיצונג אויסגעדריקט מיין מיינונג, אז די קר.-קאסע מוז אננעמען אלע לעגאלע מיטלען, כדי צו בעקעמפען דאס אויסנוצען די דאקטוירים פון נישט עהרליכע מיטגלידער. דער גאנצער אפאראט פון קר.-קאסע מוז געלענקט ווערען אויף צו בעקעמפפען די גריפע א. אנד. קראנקהייטען.

איך האב דאס מאקע געזאגט אויף דער שבת'דיגער זיצונג אבער די ארויסגעזאגטע מיינונג האט זיך בעצויגען אויף דער גאנצער וואך און נישט אמת איז עס מצד ה' סטודניע, אז איך זאל עס האבען געריכטעט געגען יוז'ען, וועלכע קומען אים שבת.

עס איז אויך נישט אמת, אז פרעז. ה' גזשעטשנאראווסקי זאל האבען גענומען אין שוץ די יודישע ארבייטער, אין צוזאמענהאנג מיט מיינע פארשלאגען, ווייל ס'איז בכלל נישט געווען קיין רייד וועגען יודען, אדער נישט יודען.

ה' סטודניע גיעט מיר צווישען די שורות אויך א שטיקעל לעקציע וועגען מיין איינזייטיגקייט ביים פערטיידיגען יודען. וועמען צו פערטיידיגען און ווי אזוי, וועל איך זיך ביי איהם נישט לערנען. אמת, אז ה' סטודניא ריכטעט זיך ביים פערטיידיגען יודישע אינטערעסען אויסשליסליך לויט דער גרופע, וועלכע האט אים געגעבען דעם מאנדאט און וואגט נישט קיינמאהל קיין גוט ווארט צו זאגען לטובת דעם ארימסטען בעל-מלאכה ווען ס'האט געהאלפען ביי דער גרעסטער עולה, מורא האבענדיג אז מ'זאל איהם נישט חושד זיין אין קיין פגם אויף זיין 101%-דיגען סאציאליזם. דאגעגען פאר דעם יודישען ארבייטס-געבער איז די לאגע פון יודישען ארבייטער לגמרי נישט גלייכגילטיג. איך וועל שטענדיג פערטיידיגען אויף מיין טעטיגקייטס-געביעט דעם ארבייטער געגען יעדער עולה — זעלבסטפערשטענדליך נישט א דאנק די קלוגע מוסר-רייד פון ה' סטודניא.

לסוף בעט איך דעם ה' סטודניא נישט צו מאכען פון דער זאך קיין פאלעמיק אויף וואכען. אויב ער האלט אז מיינע ערקלערונגען ענטשפרעכען נישט דעם אמת קען ער מיך ארויסרופען צו א עהרען-געריכט אויף וועלכען כ'וועל האבען די געלעגענהייט צו בעלויכטען אלזייטיג די „נוצליכע" טעטיגקייט פון ה' סטודניא אין דער קראנקען-קאסע.

י. קירשענבוים.

פון לינת הצדק.

די נייע געוועהלטע פערוואלטונג פון דער געזעלשאפט „לינה-הצדק" האט זיך קאנסטאטירט אויף פאלגענדען אופן: 1) פרעזעס מאטל אייזמאן, 2) וויצע-פרעזעסען: ה. א. גאלדבוים און י. דאטענבערג, 3) סעקרעטאר: ד"ר באמראק אין מ. פינקעלשטיין, 4) קאסירער אלעור זילבערשפיין, 5) פערוואלטער פון אברהם יעקב בלאנדוי און מאקס בארמייסטער פערוואלטונג'ס-מיטגליעדער: ד"ר צונג, ב. קירשענצווייג און מ. ריכטמאן.

די נייע פערוואלטונג האט זיך געשטעלט די אויפגאבע צו פערברייטערען און צו פערגרעסערען די טעטיגקייט פון דער געזעלשאפט אין א ברייטע-

רען אפסשטאב. ס'איז צו פערהאפען דאס די ראדאמער אידישער בעפעלקערונג וועט וויסען ווי געהעריג אבצושאצען די וויכטיגע ציעלען פון דער נייע פערוואלטונג און קומען צו הילף מיט אלע מעגליכקייטען.

פערזאמלונג פון לאקאטארען

היינטיגען זונטאג, דעם 20 ד. מ. קומט פאר אין לאקאל פון האנדוו.-קלוב וואל 59, א אלגעמיינע פערזאמלונג פון לאקאטארען.

די אויפגאבע פון די, וועלכע רופען די פערזאמלונג איז ווידער צו בענייען און רעארגאניזירען די טהעטיגקייט פון ראדאמער לאקאטארען-פעראיין.

דער מאסקען-באל
פון בית-יתומים.

דער מאסקען-באל פון בית-יתומים אין ראדאם האט ארויסגערופען א גרויסע פעראינטערעסירונג ביי דער יודישער געזעלשאפט אין ראדאם. דער עולם גרייט זיך ווי געהעריג.

עס איז שוין א טראדיציע ביי אונז אין ראדאם. אז אלע אימפרעזען פון בית-יתומים ווערען װארים אונטערשטיצט מצד דער ברייטער יודישער בעפעלקערונג. ספעציעל אויפ'ן היינטיגען באל לייגט די פערוואלטונג גרויס אכט, ווייל די הכנסה פון דער אימפרעזע דארף צו שטארקען דעם קאסע-פאנד פון בית-יתומים. ווייזט אויס, אז די ראדאמער יודישע בעפעלקערונג האט עס פערשטאנען, און קויפט אויס בילעטען גאנץ געשמאק. אויך וועט דער זאל זיין מוסטערהאפט דעקארירט דורך ספעציעלע קינסטלער.

מיר פערהאפען, אז היינטיגען שבת, דעם 19|1 וועלען אלע זיך טרעפען אויפ'ן מאסקען-באל, וואו זיי וועלען גוט פערברענגען, ווי אויך אזוי ארום אונטערשטיצען די נוצליכע אימפרעזע.

די פערוואלטונג.

פיניע מילער נ. ע.

היינטיגע וואך, זונטאג, איז נאך שווערע ליידען געשטארבען דער היגער בעקאנטער בירגער פיניע מילער. דער פערשטארבענער איז זיין גאנץ לעבען כמעט, געווען טהעטיג אויפ'ן געזעלשאפטליכען געביעט, וואו ער האט זיך געווידמעט מיט לייב און זעלע. תמיד האט ער געקעמפפט פאר גערעכטיגקייט און זיין בעציהונג צו געזעלשאפטליכע ארבייט איז געווען א אידעאלע.

פיניע מילער האט בלי ספק געהערט צו די ווייניגע, וועלכע זענען גרייט אויף מסירות נפש און נישט געקוקט אויף די שווערע מכשולים, וואס זיי קומט אייס צו בעגעגענען, געהען זיי ציעלבעוואוסטזיניג אויף זייער מענשליכען עהרליכען וועג.

פיניע מילער איז געשטארבען אין זיינע בליהענדע יאהרען.

עהרע זיין אנדענקען.

10-יעהריגער יובילעאום פון דער בערימטער מוזיק-שולע פון ה' גיטער.

קירצליך וועט געפייערט ווערען דער 10-יעהריגער יובילעאום פון ה' גיטערס מוזיק-שולע. אין צוזאמענהאנג דערמיט ווערט פארגעבערייט א גראנדיעזער קאנצערט, וועלכער וועט פארקומען אין איינעם פון די גרעסטע שטאדט-זאהלען.

אין קאנצערט וועלען אנטייל נעמען אלע שילער און שילערינס, אזוי די יעצטיגע ווי די געוועזענע, ווי אויך די, וועלכע האבען פריהער געלערענט אין דער שולע און געפינען זיך יעצט אויף די קאנסערוואטאריומ'ס און העכערע מוזיק-אקאדעמיעס.

דער גרויסער ערפאלג פון „AMADA"

אין די סוחרישע קרייזען הערט מען נישט אויף צו רעדען וועגען דעם פאקט און מען איז ממש ערשטוינט פון דעם אויסערגעוועהנליכען ערפאלג, וואס עס האט זיך ערווארבען די פירמע "Amade" אין ראדאם און אין אומגעגענד אין פערלויף פון אזא קורצע צייט. פירמעס, וועלכע צעהלען שוין צעהנדליגע יאהרען פון זייער עקזיסטענץ אין ראדאם האבען נישט בעוויזען זיך ארויסצוארבייטען און אזוי צו פאפולאריזירען זייערע אויסארבייטונגען ווי עס האט עס בעוויזען די פערטרעטערשאפט פון דער דאנציגער פירמע „אמאדא" אין ראדאם.

אין די האנדעלס-ספערען ווערט דער דאזיגער שלאגער-רעקארד צוגעשריבען אויפ'ן חשבון פונ'ם פאבריק'ס פערטרעטער ה' זילבער, וועלכע פערשטעהט אויסגעצייכענט די אייגענשאפטען ווי אזוי צו פערשפרייטען און פאפולאריזירען די איהם אנפערטרויטע אויסארבייטונגען. ה' זילבער, צוליב זיין האנדעלס-רוטין און פלייסיגער ארבייט, ווערט בעווארפען מיט אפערטעס פון פיל אנדערע פירמעס אין לאנד, וועלכע ווילען איהם אנטרויען זייערע פערטרעטונגען אויף דער קעלצער וואיעוואדסטווא.

לעצטענס האט ה' זילבער אויך איבערגענומען די פערטרעטונג פון דער בעריהמטע פויזנער פאבריק פון עלעקטרישע באטעריען „באטרא".

KINO „ODEON"

Nadzwyczajna katastrofa kolejowa
Straszliwe zdarzenie 2-ch pociągów
Setki ofiar Pożar pociągów
Ocalało tylko 2-ch braci cyrkowców
Żona jednego z nich została zabita.

CYRK FLAMINGA

Pierwszorzędne atrakcje cyrkowe
Nadzwyczajna tresura koni.
Niebywałe występy ekwilibrystów
GASTONA i RALFA
na linie u kopuły cyrku bez siatki ochronnej
Śmiertelny skok w przepaść
na rozpędzonym samochodzie
Przepiękny balet i pantomina
wszystko to zobaczymy w przepięknym obrazie sezonu p. t.

ARENA GROZY

demonstrowanym już od
CZWARTKU *w Odeonie.*

Następne dwa pierwszorzędne obrazy ODEONU
Od 21/1

Jarmark Miłości

z ulubienicą publiczności, prześliczną i przemiłą
BILLI DOV
Romans romantycznego nastroju, ślicznego kolorytu porywającej gry i mistrzowskiej reżyserji.

Od CZWARTKU dn. 24-go
Najznakomitsza gwiazda Music-haliów w Paryżu
MISTINGUETT
oraz dwie sławy ekranów francuskich
Claude France i Piotr Batszoff
oto trzy nazwiska które przyciągają tłumy do wszystkich kin świata podczas demonstrowania obrazu p. t.

WYSPA ROZKOSZY

Zdjęcia korsyki i Nicei przepiękne
Cudowny bal u księżnej w naturalnych kolorach w którym występują
BALET OPERY FRANCUSKIEJ
— oraz balet słynnego —
MOULIN ROUGE w Paryżu
Najpiękniejsza rewja barw i kostjumów.

Kino „CORSO" Teatr

Od poniedziałku 17 stycznia

Rewelacyjny film polski według natchnionego arcydzieła

Stefana Żeromskiego

PRZEDWIOśNIE

W rolach głównych:
Marja Modzielewska, Zbyszko Sawan, Stefan Jaracz i inni

Kino „ODEON" Teatr

Od 17 stycznia r. b.

Arcydzieło sztuki kinomatograficznej p. t.

ARENA GROZY

niedawno demonstrowane w kinie „Filharmonja" — w Warszawie —

Obraz pelen niezwyklej treści i olbrzymiego napięcia.

W roli gł.: Mary Johnson

Kino „Nowe Czary" Teatr

היינט און יעדן טאָג

ווערט דעמאָנסטרירט די גרעסטע פרעמיערע

פון דער לעצטער צייט א. ט.

KOCHANKOWIE

מיט די ליבליכע פּאָר און די הויפּט = ראָלען

Vilmy Banky i Ronalda Colmana

—— איבערן פּראָגראַם ——

Pod fałszywem oskarżeniem

בעקאַנטמאַכונג.

דערמיט מאַכט דער שניידער-פעראיין בעקאַנט די פרויען פון די ראַדאָמער שניידער - מייסטער, אַז ס'איז געגרינדעט געוואָרען **א זעלבסט-הילף-קאַסע.** פון זונטאָג אָן דעם 20-טן סטיציען ד. מ. וועלען איינקאַסירט ווערען די זעלבסט-בעשטייערונג'ס-אָבצאָהלונגען דורך דעם ספּעציעל-געשאַפענעם פרויען-קאָמיטעט, און אין צוזאַמענהאַנג דערמיט ווערען אַלע העפליך געבעטען אָנטקעגענצוקומען מיט זייערע פרייוויליגע אָבצאָהלונגען פאַר'ן דאָזיגען וויכטיגען צוועק.

דער פרויען-קאָמיטעט פון יער זעלבסט-הילף-קאַסע
בײַם שניידער-מייסטער-פעראיין
אין ראַדאָם.

ערקלערונג.

אין צוזאַמענהאַנג מיט דער בעקאַנטמאַכונג אין „ראַד.-קעלצער לעבען" נומ. 2 פון הירש לייב גאָלדבערג, ערקלער איך, אַז עס איז פאָרגעקומען א פאַטאַלער טעות, וואָס האָט זיך געגומען דערפון, וואָס אין שטאָדט געפונען זיך צוויי פערזאָהן מיט די זעלבע נעמען. דאָס וועקסיל פון די 300 זל. איז רעיעל און דער אונטערשריפט איז א ריכטיגער, וואָס איך האָב זעלבסט אונטערגעשריבען.

נאָך א אויסגלייכונג אין סוחרים-פעראיין איז דער טעות פעסטגעשטעלט געוואָרען. ה' גאָלדבערג ענטשולדיגט זיך פאַר ה' ניידיק.

הירש לייב גאָלדבערג.

ווער ס'ברויך א מענש

צוהיטען א סקלאַד פון סחורה, אָדער אין א פאַבריק אריין, אָרער אַלס וואָזשני אין א באַנק נישט פאַר קיין גרויסע געלדער — קאָן זיך ווענדען אין רעדאַקציע פאַר „ב".

צי די האָכצייט פון אונזער פריינדין

גיטל יאַבלאָנקא מיט ה' חיים וואַרשאַוער

ווינשען מיר, אַז גליק און צופרידענהייט זאָלען זיין זייערע אייביגע בעגלייטער.

צעלא טענענבוים	ב. האָכענבוים
נ. טענענבוים.	וואָלף האַסטאַרטשיק
ב. פינקעלשטיין	יוסף פישמאַן.

צי די פערלאָבונג פון אונזער פריינדין

רבקה יאַבלאָנקא מיט אונזער חבר שמואל בירמאַן

ווינשען עוויגעס גליק און שטענדיגע האַרמאָניע.

צעלאָ טענענבוים	ב. האָכענבוים
נ. טענענבוים	וואָלף האַפּטאַרטשיק
ב. פינקעלשטיין	יוסף פישמאַן.

Z intencji zaręczyn
panny **Leonji Mydlarskiej** z Warszawy
z panem **Szymonem Grünbergem** z Radomia
Życzymy długiego pożycia, by droga ich przyszłości wyścielona była kwiatemi.

RODZINA *Birencwajg*

די פערוואַלטונג — פון —

ראַדאָמער בית-יתומים

—— אָרדענט איין ——

א גראַנדיעזען

מאַסקן-באַל

דעם 19|1 1929

אין די זאַלען פון טעאַטער **„ראַזמאַיטאָשטשי"**

א ערשטקלאַסיגער אָרקעסטער

א רייך-איינגעאָרדענטער בופעט מיט ביליגע פרייזען

—— צוגענגליך פאַר אַלעמען, ——

און פערשידענע אַטראַקציעס.

בעמערקונג: די ריינע הכנסה פון באַל איז צו פערשטאַרקען די קאַסע פון בית-יתומים.

קעלצער אבטיילונג.

צוזאַמענפאָהר פון האָלץ - סוחרים פון קעלצער קרייז.

די איבערררייסונגען פון פויליש-דייטשען האַנדעלס-.

טראַקטאַט, די סיבה פון קריזיס אין דער האָלץ בראַנזשע

זונטאָג דעם 13-טען ה. מ. איז אין לאָקאַל פון דער יודישער קהלה פאָרגעקומען א צוזאַמענפאָהר פון האָלץ סוחרים, יודישע און קריסטליכע פון קעלצער קרייז.

דער צוזאַמענפאָהר האָט בעהאַנדעלט די איצטיגע קריטישע לאַגע פון דער האָלץ-בראַנזשע. אין דער דיסקוסיע האָבען זיך בעטייליגט די ה"ה הערמאַן לעווי, ב. בוגאַיער (קיעלץ), שפירא (סוכעדניאָוו) א. א. כמעט אַלע האָבען פּאַטיווירט די סיבה פון קריזיס און דער האָלץ בראַנזשע צוליב די איבער-רייסונגען פון פויליש-דייטשען האַנדעלס טראַקטאַט.

צום סוף זענען אנגענומען געוואָרען א רייה וויכטיגע רעזאָלוציעס, ווי אויך צו גרינדען א האָלץ-בראַנזשע-פעראיין פאַר קעלץ און אומגעגענד, אויף וואָס ס'איז צווישען די דעלעגאַטען באַלד גע-זאַמעלט געוואָרען גרעסערע געלד סומען.

ZEGAREK

TO SZCZYT PRECYZJI

Od wielu lat już istniejące

Biuro Próśb TŁOMACZEŃ i PRZEPISYWAŃ

p. f. **„PROLITEX"**

RADOM, WAŁOWA 5, oficyna I-e piętro.

USKUTECZNIA

Podania, skargi, opozycje, apelacje w sprawach cywilnych, karnych, wojskowych i paszportowych oraz **rekursy do wszystkich urzędów państwowych i administracyjnych.**

KORESPONDENCJA HANDLOWA

Umowy i punkt. przedrejentalne

ZAWIADOMIENIE.

Dnia 12 Stycznia otwarta została KANCELARJA *Stowarzyszenia Właścicieli Nieruchomości m. Radomia* w domu W-go Hempla Lubelska 46.

Kancelarja czynna codziennie oprócz świąt od g. 4 do 6 po południu.

ZARZĄD.

בעקאנטמאכונג.

דעם 12 סטיצ'ען ה. מ. איז געעפענט געווארען די קאנצעלאריע
פון דער געזעלשאפט „הויז-אייגענטימער“ אין ראדאם
אין הויז פון ה' העמפעל לובלינער 46 (רעכטע אפיציגע ערשטער שטאק)
די קאנצעלאריע איז טהעטיג יעדען טאג, אויסער וואכטאג
און ימים טובים, פון 4—6 נ. מ.
וועגען אלע אנגעלעגענהייטען וואס זיינען נוגע די הויז-אייגענטימער
קאן מען זיך ווענדען אין די אויבענדערמאנטע שעה'ן.

די פערוואלטונג פון הויז-אייגענטימער-פעראיין
אין ראדאם.

OGŁOSZENIE

W dniu 1 stycznia b. r. otwarta została w Radomiu przy ul. Lubelskiej 39 w dawnym lokalu Składu fabrycznego Johan Cohn i Sp.

„Centrala Mebli Giętych Biurowych Salonowych i Dziecinnych“

która stale posiada na składzie duży wybór mebli z pierwszorzędnych fabryk krajowych oraz urządzenia biurowe z Pabianickiej Fabryki Mebli Biurowych

Ceny konkurencyjne **Warunki dogodne**

z poważaniem

Centrala mebli giętych i biurowych

S-ka z ogr. odp.

w Radomiu ul. Lubelska 39

טויזענדער
קראנקע אויף מאגען קאטאר, קורטשי-
גען, ווייטאגען, נישט פערדייאונג, נישט
האבען קיין אפעטיט, נצאוראסטאניע,
ווערען געזונד, בענוצענדיג די זשאלען
פון ד"ר דיעטעל פראפעסאר פון יא-
געלאנער אוניווערסיטעט
פיל דאנק בריעף

Adres: Liszki Apteka.

Z POWODU ŚMIERCI

B. P.

PINKUSA MILERA

kontrolera uczni Szkoły Dokształcającej Zawodowej

szczere współczucia pozostałej Rodzinie wyraża

Kierownictwo, Nauczycielstwo

i Administracja.

די שענסטע
טאפעטען
קען מען נור בעקומען
אין דער לאנג-יעהריגע פירמע
ש. שטיינמאן
— ראדאם —
לובלינער 21.

וויכטיג פאר סוחרים און פאבריקאנטען
פון ראדאם און אומגעגענד
עס איז געעפענט געווארען א קאנצעסיאנירטער ווארשטאט
אונטערן נאמען „כורא"לא“ אויף רידגא 5
וואס נעמט אפ צו פארריכטען וואגען און סטעמפלען
שנעל אויסגעפערטיגט [illegible] מעסיגע פרייזן.

Absolwent uniwersytetu francuskiego

udziela lekcji francuskiego i konwersacji według najnowszej szybkiej i łatwej metody—Brunot (w godz. popołudniowych) w domu i po za domem.

Inżynier M. Rozenberg, Rwańska 21 - tel. 537

Uczenica wyższego kursu

SZKOŁY MUZYCZNEJ w Radomiu

udziela lekcji FORTEPIANU

po cenach nader przystępnych.

WIADOMOŚĆ:

Welmanówna Radom, pl. Jagielloński 2 (parter).

לערן-יונגלעך זיינען נייטיג
אין דער יד' דרוקעריי
ביים ראדאמער-קעלצער לעבען
באלד געצאהלט.

א גאזילבערס ליפצו
Kursy, samochodowe
H. PRYLIŃSKIEGO
Warszawa, Aleje Jerozolimskie 27
לערן אויטאס מיט דאפעלטער פירונג
חעלם-פאטענט.
פערלייכטערט און איילט צו די לערע.
גיכער און גרונטליכער אויסלערנען.
אפיעקט און דירה פאר פרעמדע
פראפעסיאנעלע און דושענטעלמען פאר רעכט.
א פאהר-ערלייבניש ווערט געגעבען
א ספעציעלער קורס פון מאטאציקלען.

Szczere współczucie wyrażają

Dzieci i personel

DOMU SIEROT

rodzinie Mulier

z powodu śmierci

Matki Ich

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריק איך אויס
דער פאמיליע מולער
צוליב דעם טויט פון זייער מוטער און שוויגער
שרה מולער
אין די איבערגעגעבענע געזעלשאפטליכע ארבייט
זאלען זיי א טרייסט געפינען און מעהר
נישט וויסען פון קיין צער.
י. מ. גוטמאן
אינהאבער פון טאפעציר-אנשטאלט
ראדאם לובלינער 14.

Redaktor i Wydawca Ch. M. Herc

Odbito we własnej drukarni, Radom Szwarlikowksa 20.